

the society as a social organism is represented by the people leaving arrangement conception which focuses on the reproductive processes ensuring reproduction of this organism as a unity.

I. Г. УТЮЖ

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Як можна уявити образ людини в умовах переходу? Ця людина буде жити в іншому світі — новому або в тому, що *обновляється*. Яким цей світ буде конкретно — невідомо, але він народиться не без наших з вами зусиль (особисто кожного з нас і всіх нас разом). Крім того, цей світ хоча й буде іншим, передумовами його стануть сучасність і наша історія. Усе це означає, що *нова людина* (не якась там ніцшеанська надлюдина, а кожний з нас, хто захоче піти цим шляхом) повинна бути людиною *конструктивною* та *креативною*, адже їй доведеться конституювати нову реальність і життя. Одночасно вона повинна бути *людиною культури та історії*, оскільки нове життя виникає не на порожньому місці. У ньому відтворюється все те, що з історичної точки зору виявилось інваріантним (поділ праці, пізнання й техніка, особистість та ін.), що буде працювати в нинішніх умовах, що можна переосмислити й урятувати для наступних поколінь. Інакше кажучи, всі основні історичні й культурні реалії повинні бути переосмислені, в усіх них нова людина повинна сформуватися заново.

В умовах, коли акценти робляться на фрагментарності буття сучасної людини, його розірваності, необхідно прояснити, що означає поняття «цілісність». Виділяючи сфери внутрішнього досвіду людини, М. Бубер відніс до них світ смислів, сферу стосунків, активності та сферу ставлення до самого себе. Остання не порівнянна з іншими трьома, оскільки це ставлення не є двостороннім і не володіє реальною подвійністю. Людина вибудовує ставлення до самої себе тільки у своїй свідомості, і завдяки цій здатності — усвідомлення себе, всі її головні здатності як живої істоти збільшуються й перетворюються, здобуваючи нову якість. Роль самосвідомості в людському способі буття незаперечна і є однією з інтенцій духовного життя.

Про універсальність як особливість людського способу існування свідчать численні докази у психології. С. Рубінштейн помітив, що людина єдина з навколишнім її буттям, їхні відносини не суб'єкт — об'єктні, а цілісні. Увесь світ, даний людині в її досвіді, що самопізнається, може бути освоєний цією здатністю.

Самосприйняття володіє одночасно обмеженістю й інтуїцією внутрішньої самонескінченності. Людина виявляє всередині себе тільки те, до чого вона готова сама, що вона готова прийняти. Поверхнева людина, яка не має цілісності внутрішнього світу, сформованого світогляду, яка не осягає своїх мотивів, не зазнає інтересу до себе. Не усвідомлюючи глибини свого внутрішнього світу, вона пояснює свої вчинки виключно зовнішніми обставинами, виправдовуючи себе. Навпаки, духовно розвинена людина відкриває усередині себе нескінченність. Якщо подати це в схемі рефлексивного простору, то внутрішній світ людини буде організований з декількох рефлексивних рівнів, шарів, які в міру проникнення в себе стають усе більш нероздільними. Постійне відчуття цієї глибини, власної незбагненності та нескінченності й дає людині внутрішню опору, оптимізм, віру й здатність знаходити все нові сили й можливість виходити на новий значеннєвий простір. Засобами набуття цього стану є осягнення людиною власної глибини.

Традицію пов'язувати освіту із «завданням» і «призначенням» людини задає евристичний принцип підходу: з'ясування того, яким чином освіта виявляється включена в особистісні смисли людини, який її вплив і зв'язок зі світоглядними основами особистості, з її ціннісно-сисловою сферою. В освітніх практиках, у тому числі й сучасних, міститься достатньо свідчень про те, що смисли й цінності людини, залученої в освітньо-педагогічний процес, не завжди були близькими з освітою. Диференційованість і самодостатність окремих сфер індивіда мали як наслідок той факт, що педагогічний процес у межах систематичної освіти міг не формувати духовну цілісність особистості.

Оскільки людина творить своє буття, то це екзистенціальне завдання не може бути зняте, «вирішене». Динаміка становлення відкриває інше місце людини в порядку суцього, воно розглядається з погляду оцінювання, важливості, значимості, доступності, співвіднесеності, і цінність стає кутом зору, невід'ємним від людського буття, що задає вектор його розвитку. Цінностями є умови зростання, збереження напруженості та інтенсивності ставлення людини до суцього в цілому. Отже, цілісність людини зумовлена сполученістю зростання й збереження. Під «зростанням» розуміються перспективи, нескінченні можливості становлення, які породжують непевність і необхідність постійного вибору. «Збереження» означає пізнання себе, очевидність, допустимість меж, тривалого осмислення, і тим самим, покладаються структура, склад, порядок. Зростання передуює збереженню, тому може бути розглянуте як вища цінність.

З такого підходу випливає, що освіта повинна бути спрямована на відкриття, розгортання, можливість прояву сутності людини у світі (тут саме й перетинаються цілі «зовні» і «зсередини»). Потенціал, який виникає як відмінність між тим, що людина знає, і тим, що є в реальності, породжує прагнення, спонування до досягнення ідеалу. У цьому виражається феноменологія освіти, яка є цивілізаційним ресурсом суспільних змін, які містяться в природі людини, у її недостатності, потребі в знаннях, уміннях, які спонукають індивіда розвивати себе. За рахунок антропогенного навантаження, яке спричиняє стан нестійкості, можливе прискорення соціокультурних процесів у суспільстві, яке існує в межах вузького діапазону фізичного середовища, біо- і соціосфери. З підвищенням освіченості збільшується моральна критика й незадоволеність буттям, що виступає потужним стимулом для подолання соціальних бар'єрів (досягнення рівності людей, прийняття конструктивного діалогу, свідомої відмови від насильства тощо).

Людина залишається головною діючою особою, «самістю» зі своїми намірами й планом дій не для того, щоб підкоритися владі речей, а щоб нав'язати свою волю світові за допомогою реалізації своїх цілей і задумів через предметну діяльність або практику. Людина не втрачає себе у світі, навпаки, вона привносить своє «Я» в далекий світ, робить його схожим на себе, насичує своєю індивідуальною сутністю. Завдяки соціальному й гуманізованому світу людина убезпечила себе від стихій природи та в точній відповідності з мірою цієї безпеки – рівнем розвитку техніки – почала замикатися в собі. У свою чергу, використання знарядь праці й техніки з метою зміни навколишньої дійсності стало можливим завдяки тому, що людина набула здатність відволікатися від світу, самозаглиблюватися й оформляти в рефлексивному мисленні уявлення про речі та явища природи, необхідні для системи її дії в предметному світі, а в остаточному підсумку – матеріалізувати свій внутрішній світ. Із глибин свого внутрішнього «Я» людина виходить у світ зовнішній.

Сучасний освітній простір, що змінюється, викликаний заміщенням природно-предметно-речового середовища знаково-інформаційним, де знання подане в безреферентності інформаційного знаку й людині представлений вибір у хаосі істин і сутностей, які розкрилися. Яку істину у випадку її гетерогенності може й повинна нести освіта? Найбільш імовірним для ситуації плюралізму є усвідомлення цінності розмаїтості, плюралістичності підходів у створенні власного культурного світу людиною.

Сучасні освітні практики передбачають нове розуміння й спосіб існування освіти, яка не обмежується функцією адаптування особистості до соціальної реальності, оскільки остання динамічна й перемінна. В умовах такої реальності адаптація припускає, що функцією освіти стає не визначення себе як механізму відтворення зразків існуючої культури, а кваліфікація освітнього простору як фактора, який випереджає й зумовлює їхнє формування та становлення. Як центральна і стрижнева структура сучасної соціальності освіта змінює свій зміст, статус і сутність, стає відповідальною за характер і ефективність розвитку соціальної системи в цілому.

На відміну від традиційного сприйняття освіти, яке базувалося на баченні в ній спосіб залучення людини в культуру через освоєння норм, ідеалів, цінностей певної культури, які претендують на універсальний сенс і загальнозначимість, сучасна освіта орієнтована

на на конкретне життя однієї особистості. Це пов'язано з тим, що, будучи цивілізаційним механізмом, освіта являє собою не окремі структури самі по собі, а способи їхнього функціонування, виступає соціально-духовним феноменом, який виробляє способи розуміння, дії, смисли, цінності, у цілому способи буття, які утворюють внутрішній мікрокосм особистості.

Зміст традиційної освіти – знання, уміння, навички – формував суцільну освіченість і грамотність людини й не зачіпав її функціонально-діяльнісний бік, був стабільним, статичним, не вимагав актуального й постійного розвитку індивіда. Це цілком улаштовувало традиційні стійкі суспільства. Онтологія сучасної освіти викликана тотальними трансформаціями в постметафізичному мисленні. Сучасна філософія, відмовляючись від апріорних трансцендентальних підстав і настанов, запропонувала дивитися на буття не крізь призму універсальних логічних схем, а через повноту екзистенції. Як наслідок, соціальність і культура втратили жорсткість логічної організації через фундаментальні базові структури й постали в усій своїй складності й повноті соціальних зв'язків і відносин у повсякденному практичному житті. У цих умовах комунікація виділяється як сучасна соціальна онтологія, оскільки реальність новітньої науки технологічна та, актуалізуючи аспект «як здійснюється процесуальність світу?», реалізує рефлексивне ставлення людини до неї як штучної. Світ являється сферою можливостей.

Дослідження тенденцій зміни нинішнього змісту освіти в межах, запропонованих постметафізичним мисленням, виходить із розуміння соціальності, культури й соціальних практик у їхній внутрішній логіці руху. В умовах сучасної динаміки соціальності, науки, культури освіченість набуває не загальний, а функціональний характер, що означає наявність у людини внутрішньої психологічної й професійної готовності, здатності й схильності до підвищення рівня освіти, її безперервне здійснення, реалізацію можливостей вільного вибору професії, володіння комунікативними здібностями. Як вихідний показник можна назвати орієнтацію освіти на формування особистісної готовності стати іншою.

Розглядаючи систему освіти з позицій транзитивного цивілізаційного процесу, який торкається зміни організації повсякденного порядку, можна виділити ряд дисциплінарних просторів, у яких відбувається виробництво основних компонентів людського. Взаємодія й порядок різного визначається топографією або, як позначив цей процес Е. Гуссерль, «трансцендентальною геологією» культурного простору, у якому живе людина [1]. Особливою ознакою освітнього простору, який породжує різноманітні структури сучасної людини, є індивідуалізація буття. Якщо раніше історія цивілізацій була історією обмежень і заборон у боротьбі плоті, страстей, бажань із духовністю й моральною відповідальністю, то сьогодні система морального обов'язку і внутрішньої цензури видозмінюється. Зараз порядок повсякденності будується на базі витрати, керування потребами, бажаннями, а не на самозреченні, аскетизмі, альтруїзмі, економії й обмеженні споживання. Машина бажань сильніша й гнучкіша за знання й критичний аналіз.

Якості хазяйновитої ментальності (економічної культури), які уніфікуються, – це система стереотипів і цінностей, що впливають на відповідну поведінку, яка викликає протестні форми повсякденності з метою збереження можливості самостійних рішень і вибору своєї долі, а також збереження цінностей, традицій, «рутини», які поділяють члени етнічного співтовариства та які шанують самотність і власне обличчя. Розум, який народжує, як образ нової суб'єктивності, повинен звільнитися від монологічності, навчитися критикувати, запитувати, змінювати власні основи, вести дискурс.

Інтенції, спричинені сучасною культурною ситуацією «переоцінки цінностей», дозволяють зафіксувати два головні для освіти моменти: зміна архетипів у сучасній культурі й факт пріоритету цінностей стосовно будь-якої наявної освітньої системи. Із цим пов'язане прагнення у формальній освіті вийти за межі інтелектуального дискурсу та існуючих форм, що зумовлює потребу в нових педагогічних моделях, новій педагогічній культурі, новому змісті педагогічного процесу. Освіта стає адекватною новим здобуткам антропологічної проблеми – гри, абсурду, іронії, парадоксу як способів людського буття. Вона

усуває заданість зовні, і людина одержує свободу власного визначення, що потрібно в сучасному інформаційно-комунікативному світі. Направляючи свій зміст у рефлексивну сферу роботи свідомості, освіта повертає їй справжнє покликання – сприяти вільному й самостійному влаштуванню людського буття [2, с. 123].

Оновлення життя, імовірно, починається не з іншої людини або світу поза нами, а, насамперед, з нас самих. Тому нова людина – це та, яка не просто конститує себе, тобто не лише особистість, а людина, яка стала на шлях «духовної навігації». Духовна навігація – це спостереження за собою, продумування свого життя, його змісту й ролі, це прагнення реалізувати намічений сценарій життя (скрипт), відстеження того, що з цього виходить реально, осмислення досвіду свого життя, пізнання себе знову й знову. У межах подібної практики людина є особистістю, але не зовсім звичайною. Можна згадати й М. Хайдеггера, який у статті «Питання про техніку» стверджував, що для того, щоб людина знову стала вільною стосовно техніки, вона повинна кардинально змінитися, отямитися, знову відчутти широту свого сутнісного простору [3]. Загальна позиція тут така: людина не діє функціонально, слідуючи своїй соціальній ролі, а реалізує своє бачення дійсності, яке вона формує, вибудовуючи своє життя, осягаючи світ. Вона, як говорить Н. Рум'янцева пізніше за М. Хайдеггером і М. Мамардашвілі, «приживається на місці, яке визначається ходом її становлення», при цьому людина «народжується заново», «другим народженням» [4].

Вставши на шлях духовної навігації, людина спрямовує всі свої життєві сили на зміну себе й знаходження нового світу, у результаті чого рано або пізно вона може кардинально змінитися. Чи народиться вона знову другим народженням – залежить від того, наскільки глибоко ці зміни торкнуться її особистості. Як свідчать результати нашого дослідження, ядро особистості формують уявлення, які позиціонують людину в суспільстві, а також головні детермінанти її поведінки й життєвого шляху. Якщо рух у напрямку духовної навігації приводить до конституювання нового, то з'являється нова особистість.

Але людина, як наголошувалося вище, не тільки особистість, але й член соціуму, *соціальний індивід*, і в цій іпостасі вона потребує підтримки суспільства у трансцендентальних змістах і деіндивідуальних джерелах енергії. Усе це нинішня людина, звичайно, може знайти готовим, ідентифікуючи себе з якимись соціальними утвореннями (це один з варіантів можливого нового життя), але більш правильна стежа – конституювання власного соціального середовища, створення власних життєвих ресурсів. Наприклад, без інших сучасна людина не в змозі вибудувати потрібне для неї мережне співтовариство, але вона може виступити ініціатором і брати активну участь у його формуванні. Без інших і суспільства в цілому нова людина не може себе реалізувати, але яким чином вона входить у суспільство, як вона організовує суспільне середовище, які відносини встановлює з іншими людьми, які джерела тут знаходить і конститує – усе це залежить від неї самої. Інакше кажучи, подібно сучасній корпорації така людина повинна стати менеджером самої себе, створити власний світ і траєкторію життя, сприяти становленню нових форм суспільного життя, але, і це принципово, з опорою на загальні умови, на інших та суспільство. Оскільки нова людина зацікавлена в якості й характері цих загальних умов, то вона повинна активно включатися в життя суспільства, у політичне життя, уміти впливати на інших людей, досягати компромісу або консенсусу тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуссерль Э. Идея феноменологии. Пять лекций // Э. Гуссерль / Ступени. – 1991. – № 3. – С. 98 – 218; 1992. – № 2. – С. 139 – 165.
2. Гуманістичні універсалії освітнього простору: можливості самореалізації особистості: матеріали Всеукр. конференції (м. Київ, 28-29 вересня 2007 року) / АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка. Лабораторія методології і теорії психології; Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". Факу-

- льтет соціології. Кафедра психології та педагогіки / Г.О. Балл (ред.), Н.А. Бастун (ред.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 246с.
3. Хайдеггер М. Вопрос о технике // *Время и бытие: Статьи и выступления.* / М. Хайдеггер – М., 1993. – 345 с.
 4. Румянцева Н. Л. Человек развивающийся (Путь к единой культуре): Системно-диалектический подход. / Нина Леонидовна Румянцева – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.

SUMMARY

The article "The educational environment of man" proves that education shall be directed to the discovery, development, possibility of manifestation of human nature in the world. Potential that arises as the difference between what a man knows and what is the reality, creates desire, motivation to achieve the ideal. This expresses the phenomenology of education, which is a resource for social changes found in human nature, in its failure, in the need for knowledge, skills, that encourage individuals to develop themselves.

Due to anthropogenic pressure, which causes the state of instability, the socio-cultural processes can be accelerated in the society that exists within a narrow range of physical environment, biological and sociosphere. With increasing knowledge moral criticism and dissatisfaction with life are being increased. These are a powerful incentive to overcome social barriers (equality of people, making a constructive dialogue, deliberate non-violence, etc.). The process of education is defined by us as transitive, which is in constant motion transition from one state to another, between which there is no clear boundary ("mean - do not get it", "I know - I do not know", "I am able - do not know", etc.), the one exists in the other providing consolidation of civilization searches in a cultural component of everyday practices.

Considering the education system from the standpoint of the transitive civilizing process that affects the changes of daily order, we can identify a number of disciplinary spaces in which we can observe the manufacture of the main components of the human race. Interaction and procedure are determined by the topography of different cultural space in which we live. A special feature of educational environment, giving rise to various structures of modern human being is individualization. Previously the history of civilizations was the history of restrictions and bans in fighting flesh, passions and desires with spirituality and moral responsibility, but today the system of moral duty and internal censorship is being modified. Now the procedure of dailiness is based on a routine expenses, management needs, desires, and not on self-denial, asceticism, altruism, economy and limiting consumption. The machines of desires are stronger and more flexible than knowledge and critical analysis. Renewal of life, probably not begin from another person or the world outside of us, but, above all, of us. Therefore, a new man - is the one that constitutes not just himself/herself, but the man who has stood on the way of "spiritual navigation". Religious navigation - is an observation, reflection on his/her life, its content and role. This is a desire to realize the planned life scenario (script), keeping track of what is really going from that, understanding life experience and knowledge of him/her again and again. Within this practice a man is a personality, but a little different one.

The author considers that in order to become a free man again in relation to technology, he/she must radically change to recover, to feel a new sense of the breadth of his/her essential space. The general attitude here is: people do not act functionally following their social role and realizing their vision of reality that it forms, building their lives, learning the world.

Getting up on the path of spiritual navigation people direct all their vitality to change themselves and find a new world, with the result that sooner or later they can change dramatically. Whether they will be born by another second birth - depending on how deep the changes will affect their personalities. According to our results, the core idea of personality is formed by the beliefs that hold out people in the society, as well as key determinants of their behavior and way of life. If the movement towards spiritual navigation leads to a new constitution, then there is a

new person. Shaping the subjects and transforming cultural codes into social practices, education is the key element of the development of civilization.

В.В. ГЛАЗУНОВ

ПЕРСПЕКТИВЫ ВЫХОДА УКРАИНЫ ИЗ КРИЗИСА 2014 ГОДА: ВОЗМОЖНОСТИ И ВЕРОЯТНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕАЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ

Обострение политического кризиса в Украине в ноябре 2013 года вылилось в массовые протесты, что поставило страну на грань гражданской войны и стало предпосылкой прямой иностранной агрессии. Эти внутренние и внешние вызовы актуализируют необходимость ускоренного поиска оптимальных выходов из создавшейся ситуации. В частности, это возможно сделать на основе социального проектирования, сущностью которого, согласно В.А. Лукова [1], является конструирование желаемых состояний будущего. Причем, в отличие от конструирования будущего мечтателем или авантюристом, создатель социального проекта ставит перед собой реальные цели и имеет в своем распоряжении необходимые для осуществления проекта ресурсы. Следует заметить, что социальное проектирование имеет несколько специфических особенностей. В частности, проект, как результат соответствующей деятельности на различных этапах разработки, до начала его внедрения, является по своей сути идеальной мысленной моделью. Кроме того, в основе социального проектирования лежит так называемый технологический подход, т. е. подход на основе технологий, что предполагает четкую структуру, иерархичность и последовательность действий. С одной стороны, использование технологий является качественно-количественным показателем, т.к. влияет на скорость, темп социального прогресса, определяет его динамику и вектор. С другой стороны, технологии обладают четкой структурой: цель, задачи, принципы, средства, формы, методы и приемы. Следует также обратить внимание на то, что основой технологии является целеполагание. С одной стороны, цель субъективна, т.к. устанавливается вполне конкретным субъектом. С другой стороны, постановка цели, как и весь технологический процесс объективизируется за счет наличия такой составляющей технологии как «принципы». Именно принципы, которые сопряжены с ценностными нормами, в концентрированном виде являются показателем отношения субъекта к практике и объективному миру. Недооценка практики в процессе выбора подхода в социальном проектировании ведет к идеализму, гиперболизация роли практики – к метафизическому материализму. Абсолютизация каждого подхода чревата негативными последствиями: чрезмерное увлечение материализмом неизбежно приводит к догматизму, в то время, как чрезмерное увлечение идеализмом выливается в волонтаризм. И то, и другое, может быть сопряжено с огромными социальными издержками и, прежде всего, с огромными человеческими потерями.

Дополнительно следует заметить, что социальная направленность проектирования предполагает то, что оно затрагивает или акцентировано направляется на различные сферы жизнедеятельности – духовную, экономическую, правовую и т.п. Следовательно, вполне уместно вести речь в конкретных условиях, не столько о «чисто» социальном проектировании, сколько, в частности, о политико-социальном проектировании, что особо актуально в настоящее время, когда ситуация требует, прежде всего, политических решений для достижения определенного политического идеала. Более того, актуальность выбранной проблематики определяется именно важностью момента целеполагания – тем, что любое проектирование начинается с постановки идеальной цели. Она, в свою очередь, определяется на основании преобладающих в общественном сознании ценностных норм, что является компромиссным результатом конкурентной борьбы различных социальных групп. Эти же нормы выступают в роли принципов в рамках политико-социальных технологий. Для того чтобы сделать правильный или оптимальный выбор, желательно иметь возможность выбора или перечень возможных вариантов.